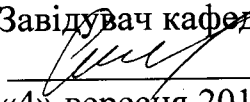

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

Кафедра екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, професор

М.С. Самойлік
«4» вересня 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЛАНДШАФТНА ЕКОЛОГІЯ

освітньо-професійна програма Екологія

спеціальність 101 Екологія

галузь знань 10 Природничі науки

ступінь вищої освіти Бакалавр

факультет – Агротехнологій та екології

Полтава

2018 /2019 н.р.

Робоча програма дисципліни «Ландшафтна екологія» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 101 Екологія

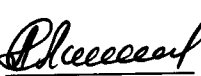
Розробник: *Диченко О.Ю.*, доцент кафедри екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля, кандидат сільськогосподарських наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля

Протокол від « 4» вересня 2018 року № 2

Схвалено науково-методичною радою спеціальності «Екологія»

Протокол від « 4» вересня 2018 року № 1

Голова Масло О.О.

1. Опис навчальної дисципліни

Елементи характеристики	Денна форма навчання
Загальна кількість годин	150
Кількість кредитів	5,0
Місце в індивідуальному навчальному плані ЗВО	обов'язкова
Рік навчання (курс)	2
Семестр	4
Лекції (годин)	26
Практичні (семінарські) (годин)	14
Навчальна практика (годин)	30
Самостійна робота (годин)	80 год., в т.ч. 15 год. навчальна практика
Вид підсумкового контролю	екзамен

2. Заплановані результати навчання

Мета навчальної дисципліни: формування у майбутніх фахівців умінь та компетенцій у визначенні різновидів еко- та геосистем, їх ролі у формуванні стану довкілля, особливостей функціонування та еволюції геосистем, стійкості природних систем до антропогенного впливу, а також в усвідомленому оцінюванні ландшафтів за їх структурою і станом та прогнозуванні динаміки екологічного стану геосистем різних рангів.

Завдання навчальної дисципліни:

- наукове впорядкування геосистем (класифікацію, ординацію, районування), критерії оптимальності геосистем;
- оцінювання вертикальної структури геосистеми: склад, декомпозиція та міжелементні відношення й процеси;
- напрацювання навичок опису ландшафтних територіальних структур, способів їхньої оцінки;
- навчитись методам ландшафтної індикації та її практичне застосування;
- основні закономірності динаміки та еволюції ландшафтних територіальних структур;
- оволодіння новітніми напрями дослідження прикладної екології (оцінка міських екосистем, промислових екосистем, рекреаційних екосистем та ін.), методологією оцінки антропогенних навантажень на геосистему та її відновлювальної здатності.

Компетентність:

- загальні компетентності:

1. Знання та критичне розуміння предметної області та професійної діяльності.
2. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
3. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня для донесення інформації та власного досвіду.
4. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
5. Здатність до участі у проведенні досліджень на відповідному рівні.
6. Здатність працювати в команді, використовуючи навички міжособистісної взаємодії.
7. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

- фахові компетентності:

1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.
2. Здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

Програмні результати навчання:

1. Формулювати основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та природокористування.
2. Аналізувати фактори, що визначають формування ландшафтно-біологічного різноманіття.
3. Проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень.
4. Формувати тексти, робити презентації та повідомлення для професійної аудиторії та широкого загалу з дотриманням професійної сумлінності та унеможливлення плагіату.
5. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.
6. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.
7. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження формальної освіти та самоосвіти.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Ландшафтна екологія як наука.

Тема 2. Типи класифікацій ландшафтів.

Тема 3. Ландшафтні екосистеми. Фактори формування ландшафтів.

Тема 4. Вертикальні структури ландшафтів: склад та декомпозиція (топічна ландшафтна екологія).

Тема 5. Роль потоку енергії і речовин (трансформація енергії, міграція та обмін речовин, потоки вологи в геосистемі).

Тема 6. Ландшафтно-територіальні структури (хорологічна ландшафтна екологія).

Тема 7. Стійкість геосистеми до антропогенного тиску. Самоочищення ландшафтів.

Тема 8. Антропогенні і урбанізовані ландшафти.

4. Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Назва тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
		л	п	с.р	н.п
Тема 1. Ландшафтна екологія як наука.	10	2	-	6	-
Тема 2. Типи класифікацій ландшафтів.	10	6	-	8	-
Тема 3. Ландшафтні екосистеми. Фактори формування ландшафтів.	24	2	-	10	-
Тема 4. Вертикальні структури ландшафтів: склад та декомпозиція (топічна ландшафтна екологія).	16	2	-	10	-
Тема 5. Роль потоку енергії і речовин (трансформація енергії, міграція та обмін речовин, потоки вологи в геосистемі).	12	4	-	10	-
Тема 6. Ландшафтно-територіальні структури (хорологічна ландшафтна екологія).	12	2	4	10	-
Тема 7. Стійкість геосистеми до антропогенного тиску. Самоочищення ландшафтів.	7	2	6	5	-
Тема 8. Антропогенні і урбанізовані ландшафти.	14	6	4	10	-
Навчальна практика	45	-	-	15	30
Усього годин	150	26	14	80	30
Іспит	27	-	-		-

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 6. Ландшафтно-територіальні структури (хорологічна ландшафтна екологія)		
1	Еколого-геохімічний аналіз територій	2
2	Визначення ступеня небезпечності забруднення ландшафтів хімічними елементами	2
Тема 7. Стійкість геосистеми до антропогенного тиску. Самоочищення ландшафтів		
3	Оцінка природного потенціалу території та антропогенного навантаження	2
4	Визначення рівня забруднення навколишнього середовища	2
5	Складання ландшафтно-екологічних карт	2
Тема 8. Антропогенні і урбанізовані ландшафти		
6	Оцінка антропогенного впливу на харчові ланцюги в екосистемах	4
Разом		14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Ландшафтна екологія як наука		
1	Видатні наукові школи із ландшафтознавства: Європейська, Американська, Українська, Російська	4
2	Соціально-економічні передумови виникнення ландшафтознавства	2
Тема 2. Типи класифікацій ландшафтів		
3	Міжнародна програма «Геосфера-біосфера» щодо класифікації ландшафтів	2
4	Експертна мережа «Ландшафти Європи» - регіоналізація та уніфікація ландшафтів	4
5	Спеціальні методи (кількісні) обробки та аналізу ландшафтно-екологічних матеріалів	4
Тема 3. Ландшафтні екосистеми. Фактори формування ландшафтів		
6	Розвиток ГІС та новітніх технологій в дослідженнях ландшафтів	8
Тема 4. Вертикальні структури ландшафтів: склад та декомпозиція (топічна ландшафтна екологія)		
7	Класифікація екотопів (генетико-морфологічна, позиційно-динамічна, парагенетична, басейнова, біоцентрично-мережева) та їх таксономічний ряд одиниць	8
Тема 5. Роль потоку енергії і речовин (трансформація енергії, міграція та обмін речовин, потоки вологи в геосистемі)		
8	Біоцентрично-мережева ландшафтна територіальна структура і основа створення екомережі	4

Тема 6. Ландшафтно-територіальні структури (хорологічна ландшафтна екологія)

9	Характеристика різних типів ландшафтів на прикладі Полтавської області	6
10	Умови природної та техногенної міграції в геохімічних ландшафтах України.	4

Тема 7. Стійкість геосистеми до антропогенного тиску. Самоочищення ландшафтів

11	Еволюція ландшафтної оболонки. Кількісні показники стійкості та основні методи їх оцінювання	4
12	Роль природних компонентів в гармонізації геосистем, їх еволюційного розвитку.	4

Тема 8. Антропогенні і урбанізовані ландшафти

13	Особливості деградації ландшафтів та можливості їх відтворення	5
14	Оптимізація ландшафтних екосистем	2
15	Стійкість агроландшафтів до різноманітних антропогенних навантажень	4

Всього

65

Навчальна практика

15

Разом

80

7. Індивідуальні завдання

Навчальною програмою з дисципліни «Ландшафтна екологія» індивідуальне завдання не передбачається.

8. Методи та критерії контролю

Одним із обов'язкових елементів навчального процесу є систематичний поточний контроль засвоєння знань та підсумкова оцінка рівня засвоєння навчального матеріалу і вміння використовувати ці знання на практиці.

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти з дисципліни «Ландшафтна екологія» в міжсесійний період здійснюється в ході всіх видів занять за формою, яку обирає викладач. Результати поточного контролю відображаються в журналі обліку аудиторної навчальної роботи викладача.

Перевірка опанування здобувачем вищої освіти навчального матеріалу здійснюється за такими видами навчальної роботи:

- виконання вправ на практичних заняттях;
- виконання завдання самостійної роботи (підготовка конспекту);
- письмова контрольна робота.

Форма проведення підсумкового контролю згідно з робочим та навчальним планом – екзамен.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Виконання вправ на практичних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Високий	5	Здобувачем надана повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації)
Достатній	4	Здобувачем надана достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями
Задовільний	3	Здобувачем надана неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та незначні помилки)
Низький	1-2	Здобувачем надана коротка відповідь із суттєвими помилками (менше 30% потрібної інформації)

Виконання завдань самостійної роботи

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Достатній	2	Здобувачем надана достатньо повна відповідь (90%-75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями як у письмовій так і в усній формі.
Задовільний	1	Здобувачем надана неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та незначні помилки) як у письмовій так і в усній формі.

Навчальна практика

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Високий	20-18	Здобувачем надана повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації), здатен знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, вміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуація, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обґрунтування і нахили.
Достатній	17-15	Здобувачем надана достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями, вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
Задовільний	14-12	Здобувачем надана неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та незначні помилки) на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
Низький	11-6	Здобувачем надана коротка відповідь на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %).
	5-1	Здобувачем надана коротка відповідь на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів (до10%)

Екзамен

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Високий	20-18	Здобувачем надана повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації), здатен знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, вміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуація, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обґрунтування і нахили.
Достатній	17-15	Здобувачем надана достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації), або повна відповідь з незначними неточностями, вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
Задовільний	14-12	Здобувачем надана неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та незначні помилки) на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
Низький	11-6	Здобувачем надана коротка відповідь на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %).
	5-1	Здобувачем надана коротка відповідь на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів (до 10%).

9. Схема нарахування балів з навчальної дисципліни

Назва теми	Види навчальної роботи ЗВО			Екзамен	Разом по темі
	виконання завдань на практичних заняттях	виконання завдань самостійної роботи	навчальна практика		
Тема 1. Ландшафтна екологія як наука.	-	4	-	-	4
Тема 2. Типи класифікацій ландшафтів.	-	6	-	-	6
Тема 3. Ландшафтні екосистеми. Фактори формування ландшафтів.	-	2	-	-	2
Тема 4. Вертикальні структури ландшафтів: склад та декомпозиція (топічна ландшафтна екологія).	-	2	-	-	2
Тема 5. Роль потоку енергії і речовин (трансформація енергії, міграція та обмін речовин, потоки вологи в геосистемі).	-	2	-	-	2
Тема 6. Ландшафтно-територіальні структури (хорологічна ландшафтна екологія).	10	4	-	-	14
Тема 7. Стійкість геосистеми до антропогенного тиску. Самоочищення ландшафтів.	15	4	-	-	19
Тема 8. Антропогенні і урбанізовані ландшафти.	5	6	-	-	11
<i>Разом</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	-	-	<i>60</i>
<i>Навчальна практика</i>	-	-	20	-	<i>20</i>
<i>Екзамен</i>	-	-	-	20	<i>20</i>
Разом	30	30	20	20	100

10. Рекомендована література

Основна

1. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології. - К.: Либідь, - 1993, с. 214-221.
2. Гродзинський М.Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень. - К.: Лікей, 1995. – 233 с.
3. Гуцуляк В.М. Ландшафтно-геохімічна екологія / В.М. Гуцуляк. – Чернівці: Рута, 2001. – 248 с.
4. Давиденко В.А., Білявський Г.О., Арсенюк С.Ю. Ландшафтна екологія: Навчальний посібник. – К.: Либра, 2007. – 280 с.
5. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник. - М.: Мысль, 1990.
6. Топчиев А.Г. Геоэкология: географические основы природопользования. – Одесса: Астропринт, 1996, с.71-96.
7. Шищенко П.Г., Гродзинський М.Д. Ландшафтно-екологічний аналіз в меліоративном природопользованні. - К.: Либідь, 1993, - С. 87-105.

Допоміжна

1. Ландшафтна екологія: основні терміни та визначення: словник / В.К. Пузік, І.В. Непран, Л.В. Головань, Р.В. Рожков. – Х.: ХНАУ, 2014. – 47с.
2. Словник-довідник з екології: навч. посібник / В.К. Пузік, В.В. Волощенко, І.В. Непран. – Х.: ХНАУ, 2010. – 133 с.
3. Денисик Г.В. Природнича географія Поділля. – Вінниця, 1998 р.
4. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. - М.: Высшая школа. 1991. С.240-245.
5. Миланова Е.В., Рябчиков А.М. Использование природных ресурсов и охрана природы. - М.: Высшая школа, 1990.
6. Одум Ю. Экология: в 2-х томах. - М., 1986. Т. 1.326с., Т.2. 376 с.
7. Солнцев В.Н. Системная организация ландшафтов. - М., 1981. 239 с.
8. Сытник К.М. и др. Биосфера. Экология. Охрана природы. Справочное пособие. - К.: Наукова думка, 1994.
9. Царик Л.П. Геопростір як провідний ресурс комфортної життєдіяльності людей і стійкого функціонування природних систем / Україна та глобальні процеси: географічний вимір. - Луцьк, 2000, с.173-176.
10. Экологические очерки о природе и человеке / ред. Б. Гржимека. -М.: Прогресс. 1988 С. 176-190.

11. Інформаційні ресурси

1. Сайт: www.dnsgb.kiev.ua – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України.
2. Сайт: nlu@csl.freenet.kiev.ua – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського.
3. Інститут гідробіології НАН України [сайт] Режим доступу: <http://hydrobio.at.ua>.